

5. Veřejná a kulturní diplomacie Číny ve Střední Asii a „znovuzrození Hedvábné cesty“: účast místních aktérů a transnacionální společenský prostor

Věra Exnerová

Orientální ústav Akademie věd České republiky

Propagace znovuzrození Hedvábné cesty je asi jedním z nejvýraznějších projevů snah současného čínského vedení zlepšit svůj obraz v zahraničí a zvýšit svoji *měkkou moc* ve světě. V posledních letech jsme svědky řady veřejných iniciativ a kulturních akcí, které vyzdvihují historickou Hedvábnou cestu jako místo spolupráce, výměny a mezikulturní tolerance a zdůrazňují údajnou zásadní historickou roli Číny při umožnění této vzájemné spolupráce napříč regiony Asie, Blízkého Východu a Evropy. Těchto iniciativ se často účastní i nečínské aktéry, kteří se ve větší či menší míře aktivně podílejí na zlepšování zahraničního obrazu Čínské lidové republiky prostřednictvím *měkkého užití* (Li 2008) své kulturní a veřejné moci ve společnosti. Kapitola na příkladu Střední Asie ukazuje, jak pojem „obnovy“ Hedvábné cesty figuruje v kulturní a veřejné diplomacii ČLR v podání místních aktérů.

V odborné literatuře o veřejné diplomacii se o účasti nečínských aktérů na zlepšování zahraničního obrazu ČLR, tématu určujícího současné trendy ve sféře mezinárodních vztahů a kulturní výměny, hovoří zřídka. Jedním z důvodů je nedostatek informací o veřejné a kulturní diplomacii v oblastech, jako jsou jihovýchodní, jižní či Střední Asie. Toto téma zřejmě nebylo doposud pro odborníky na Západě příliš relevantní, pozornost byla věnována primárně politickým a ekonomickým cílům Číny

v regionu (Swanström 2005; Karrar 2010; Mackerras–Clark 2011). Teprve nedávno se začali vědci zajímat i o společenské aspekty čínských zahraničně-politických strategií (Laruelle – Peyrouse 2012; Exnerova 2018; Nursha 2018).

Za změnou zacílení soudobých výzkumů stojí zejména nové zaměření odborníků na zkoumání předpokladů rozvoje takové strategie u konkrétních států. V případě ČLR vědci usuzují, že stranický stát kontroluje nástroje své diplomacie,⁷⁸ což při studiu vede autory k zaměření především na čínské – státní a nestátní či polostátní – aktéry veřejné diplomacie. V posledních letech například roste zájem o výzkum role Konfuciových institutů (Hartig 2006; Gil 2009; Paradise 2009; Starr 2009), čínských médií, jako je státní televize (Rawnsley 2015), či chápání role veřejné diplomacie jako nástroje Číny pro zvyšování měkké moci, nebo dokonce jako měkkého užití moci ČLR ve světě.⁷⁹ Někteří autoři sice upozorňují, že Čína se snaží pronikat i do místních organizací či ovlivňovat způsob, jak například informují o Číně zahraniční novináři (Shambaugh 2015), ale k těmto tématům stále existuje relativně málo případových studií. Ukazuje se, že jednou z překážek pro další výzkum veřejné diplomacie je i nedostatečnost existujících konceptuálních a teoretických nástrojů, jak toto téma a zvláště objekt výzkumu v současném globalizovaném světě lépe uchopit.

V současné odborné literatuře existují teoretické postupy, které usilují o překonání těchto nástrah. Autoři si všímají stále výraznější transnacionální podstaty veřejné diplomacie. Jak již bylo zmíněno v úvodní teoretické kapitole Jitky Pánek Jurkové, například Melissen (2005) přichází s konceptem „nové veřejné diplomacie“. Ta se v protikladu k dřívějšímu zaměření na činnost státního aparátu zaměřuje na „proces, skrze nějž jsou navazovány přímé vztahy s lidmi v dané zemi s cílem propagovat

⁷⁸ Ukázkou tohoto přístupu je kapitola Ondřeje Klimeše.

⁷⁹ K pojmu *měkké užití moci* více v kapitolách Jitky Pánek Jurkové a Tomáše Petřů.

zájmy a šířit hodnoty těch, kteří je reprezentují“ (Sharp 2005, 106). Objektem výzkumu „nové veřejné diplomacie“ ovšem stále zůstává konkrétní stát, čímž se mimo výzkumné pole dostávají fenomény, které se dějí napříč hranicemi v takzvaném transnacionálním prostoru. V důsledku toho je i veřejná a kulturní diplomacie Číny stále popisována především jako politika uskutečňovaná jedním státem.

Tato kapitola proto přináší prozatím ojedinělý pohled na veřejnou diplomacii Číny, který bere v úvahu roli nečínských aktérů a společností v zlepšování obrazu Číny v zahraničí. Nejdříve je představen inovativní konceptuální rámec studia veřejné a kulturní diplomacie, který čerpá inspiraci ze studií transnacionalismu. Pak je stručně popsán kontext, v němž se čínská veřejná a kulturní diplomacie ve Střední Asii uskutečňuje. Následný výklad se zaměří na vztahy mezi vládami ČLR a středoasijskými zeměmi Uzbekistán a Kazachstán, ekonomickou a strategickou spolupráci a představy o Číně v tamní společnosti. Zmíněna je i role fenoménu znovuzrození Hedvábné cesty v politice a společenském diskurzu v uvedených zemích. V dalších částech kapitola představí výsledky případové studie zaměřené na akademické publikace a kulturní akce místních aktérů, jejichž cílem je obnovení Hedvábné cesty a role Číny v tomto procesu v Almaty a Taškentu.⁸⁰ Tato kapitola se tak snaží zprostředkovat lepší porozumění současným snahám ČLR o propagaci obnovení Hedvábné cesty, která výrazně ovlivňuje uspořádání mezinárodních vztahů a má ambice měnit toto uspořádání nejen ve Střední Asii, ale i v dalších částech Asie, na Blízkém Východě i v Evropě.

⁸⁰ Terénní výzkum kulturní a veřejné diplomacie ČLR v těchto dvou lokalitách byl proveden v průběhu roku 2016 a 2017 částečně ve spolupráci s Ondřejem Klímešem.

TRANSNACIONÁLNÍ VEŘEJNÁ DIPLOMACIE

Prostředí, ve kterém se do zlepšování obrazu ČLR v zahraničí zapojují místní aktéři, je velmi komplexní. Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly, analýzy čínské veřejné diplomacie se většinou zaměřují na popis institucí zapojených ze strany ČLR do procesu diplomacie, popřípadě otevírají otázky důvěryhodnosti čínské veřejné diplomacie. Do jisté míry prezentují veřejnou a kulturní diplomacii a rozložení zdrojů, zájmů a moci v této sféře jako monocentrické. Pro nalezení inovativního konceptuálního a teoretického rámce je třeba čerpat inspiraci i v dalších disciplínách.

V odborné literatuře se od 90. let rozvíjí studium transnacionalismu, které má zřetelný potenciál stát se inspirací pro analýzu veřejné diplomacie hned v několika ohledech. Na základní úrovni tento druh výzkumu volá po tom nebýt „slepý“ k některým fenoménům, které se dějí napříč hranicemi, nepřemýšlet pouze v rámci hranic národního státu (Wimmer – Glick Schiller 2002). Tato analýza nebere v úvahu pouze jeden referenční bod, jako například Čínu, či přijímající země, jako například Kazachstán či Uzbekistán. Chápe rozložení zdrojů, zájmů a moci jako polycentrické (Pries 2008). Tento konceptuální posun umožňuje nejen popsat existenci transnacionálních vztahů, ale dovoluje je i lépe teoretizovat. A to mimo jiné tím, že definuje jiný objekt studia, než je stát, mezinárodní či světový systém.

Jako objekt výzkumu tento přístup vnímá transnacionální sociální pole neboli prostor. Zde lze odkázat například na definici Niny Glick Schiller, která koncept „transnacionálního sociálního pole“ rozvinula pro účely studia přeshraniční migrace. Svůj koncept definuje jako „vyjádření nejméně dvou národních států prostřednictvím asymetrické vznikající struktury; tuto strukturu tvoří soubor osobních sítí migrantů i nemigrantů, kteří jsou v této síti nerovnoměrně ukotveni“ (Molina et al. 2012, 10, Glick Schiller – Cağlar 2008). Dalším užitečným konceptem je „transnacionální sociální prostor“, který nehlouběji rozpracoval Pries (2001). Definuje jej jako „konfigurace společenských praktik,

artefaktů a symbolických systémů, které jdou napříč různými zeměpisnými prostory nejméně ve dvou národních státech, aniž by vytvářely nějaký nový ‚bezúzemní‘ národní stát“ (Pries 2008, 2). Oba tyto koncepty jsou relevantní jako objekty výzkumu, pokud nás zajímá veřejná a kulturní diplomacie, protože nepřemýšlí pouze v rámci hranic národního státu a konceptualizují sociální vztahy odlišně.

Změna objektu výzkumu může vést k lepšímu porozumění a konceptualizaci i v případě veřejné a kulturní diplomacie. Příslušné transnárodní společenské prostory, a tedy i rozložení veřejné a kulturní diplomacie, se rozpíná vcelku stejnorodě nebo alespoň bez jediného referenčního bodu mezi různými umístěními, zeměmi a regiony (Pries 2008, 10), tedy nikoli z centra do periferie nebo v kruzích, jak bychom mohli předpokládat u monocentrického konceptu veřejné diplomacie. Umožňuje studovat zapojení různorodých, například místních, aktérů do aktivit veřejné diplomacie a konkrétně do čínské verze propagace obnovení Hedvábné cesty. Tento přístup podtrhuje hlavní argument této kapitoly, že polycentrismus, či takzvaná plurilokalita, jsou dnes jedním ze základních rysů veřejné a kulturní diplomacie a způsobů, jimiž se různí aktéři snaží úspěšně či neúspěšně zlepšit svoji reputaci. Tato kapitola se tak snaží ukázat, že transnacionalismus poskytuje nový a relevantní nástroj pro studium těchto fenoménů (více k aplikaci transnacionalismu na studium veřejné diplomacie viz Exnerova 2017).

SOUČASNÉ VZTAHY ČLR S KAZACHSTÁNEM A UZBEKISTÁNEM A OBRAZ ČÍNY V TAMNÍCH SPOLEČNOSTECH

Vztahy Číny se střední Asií po tisíciletí určovaly různorodé faktory, například opakované snahy čínských dynastií podmanit si západní oblasti říše obývané Kazachy, Ujgury, Uzbeky a dalšími etnickými skupinami, nebo napětí mezi způsoby vlády u nomádů